

משרד החינוך
מנהל חברה ונוער

28

אדר א' התשע"א
פברואר 2011

חמ"דת

ימים אותו קראת (תפילת שחרית של שבת)

משרד החינוך • מנהל חברה ונוער • יחידת חמ"ד • מנהל החינוך הדתי

על מסכות וערכים

למנהלים, למדריכים, למחנכים, למורים

מורכבים ואף סותרים. לעתים קיים דיסוננס בין הערכים ואמות המידה הנאותות, שאליהם האדם מחויב מפאת מעמדו וחינוכו, לבין התנהגותו בפועל. מסכה דמיונית עשויה ליישב את הקושי לכאורה, אך החשיפה של האני האמיתי שמאחורי המסכה עשויה לרומם את רוחו לחיים ערכיים ראויים יותר.

העיסוק במסכות מזמן דיון בפער זה שבין האידיאל לבין המעשה, אשר חז"ל הגדירו אותו בביטויים כדוגמת "פיו ולבו אינם שווים", "תוכו אינו כברו" ועוד. לפני מותו של התנא ר' יוחנן בן זכאי ביקשו ממנו תלמידיו: "רבנו, ברכנו!", והוא ענה להם: "יהי

רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם".

הפעלה זו עוסקת בבירור מקומן של המסכות בחיינו ובהשפעתן על סולם הערכים הדתי-מוסרי, החברתי והמדיני שלנו, בדגש על ערך היושר להלכה ולמעשה.

אנו תקווה כי הפעלה זו תרומם ותחזק את הזהות הערכית בקרב בני הנוער ותסייע בידיהם לרומם את ערך היושר בחייהם.

חג פורים מגיע ואיתו שלל מסכות ותחפושות אשר מזמנות לנו לימוד משמעותי על מסכות, לא רק בהקשר של מנהגי פורים, אלא גם על "מסכות" שאנו עוטים על פנינו בשאר ימות השנה.

מנהגי התחפושות והמסכות של חג הפורים טומנים בחובם עומק רוחני של התבוננות אמונית פנימית (ראו זרקור, עמ' 8).

המסכה המאפשרת לאדם להסתתר, לשנות או לטשטש את זהותו, היא אמצעי להסתרה ולגילוי בעת ובעונה אחת, כיוון שהיא משנה את דמותו החיצונית של הנושא אותה, בו בזמן חושפת את טבעו החבו, האמיתי.

שהרי מאחורי המסכה האדם חש בלתי נראה, ולכן הוא מרגיש חופשי לעשות או להגיד דברים שללא תחפושת או מסכה הוא אינו מעז לעשותם. אם משום שאינם מתאימים לתדמית שהוא רוצה להציג לעולם, ואם בגלל החשש שדבריו יידחו או יתקבלו בבוז ובלעג.

המציאות מזמנת לבני נוער ומבוגרים כאחד אתגרים רבים, המעמידים את סולם הערכים במבחנים

בברכה

הרב ד"ר אברהם ליפשיץ
ראש מנהל החמ"ד

יוסי לוי
מנהל מנהל חברה ונוער

מיכל דה-האן

מנהלת יחידת החמ"ד, מנהל חברה ונוער

עיצוב: סטודיו "שחר שושנה" מקבוצת "סקורפיו 88"
הוצאה לאור: גף הפרסומים, משרד החינוך / www.education.gov.il

כתיבה ועריכה: מיכל דה-האן, אפרת עמנואל, עדי צביאלי, שרה שיבר
עריכה לשונית: אמנון ששון / הפקה: כרמלה אפטק, עמליה לואין
לתגובות: hemdat@education.gov.il

"תן לאדם מסכה, והוא יגלה לך את האמת"

(אוסקר ויילד, "המבקר כאמץ", 1891)

1. להביא למודעות המשתתפים את מקומו של היושר על היבטיו השונים בסולם הערכים האישי ואת ביטוייו בחיי היום יום.
2. לבחון עם המשתתפים את הפערים בין ההצהרה ובין ביטוייה בפועל בהתמודדות עם ערכים, כגון טוהר הבחינות.

- 1: נספח מס' 1: כרטיס משימה אישית - שאלון "ישר את עצמך", כמספר המשתתפים.
 - 2: נספח מס' 2: כרטיס משימה קבוצתית - "סולם ערכים", כמספר הקבוצות.
 - 3: נספח מס' 3: כרטיס משימה קבוצתית - "מקום ששמו אמת", כמספר הקבוצות.
- מסכות עיניים, כמספר המשתתפים.
מספרים, כמספר הקבוצות.

מהלך הפעילות

- המנחה יחלק למשתתפים מסכות עיניים ויבקש מהם לחבוש אותן. המלצה: המנחה עצמו יכנס לכיתה כשלעיניו מסכה.
- המנחה יחלק למשתתפים שאלון אישי: "ישר את עצמך" (נספח מס' 1) ויבקש שכל אחד מהם ימלא אותו. למנחה: חשוב להדגיש שהשאלונים נשארים בידי המשתתפים.

יחידים
- יא. כץ

- המנחה יחלק את המשתתפים לקבוצות בנות 5-6 חברים.
- כל קבוצה תקבל דף משימה קבוצתית: "סולם ערכים" (נספח מס' 2) ותבצע את המוטל עליה.
- לאחר שסיימו, יחלק המנחה לכל קבוצה דף משימה קבוצתית נוסף: "מקום ששמו אמת" (נספח מס' 3) ויבקש לענות על השאלות שבו.

- נציגי הקבוצות יציגו את תוצרי הסולמות במליאה.
- שאלות לדיון:
 1. אילו ערכים מובילים בראש הסולמות הקבוצתיים?
 2. האם הייתם רוצים לשנות או להוסיף ערכים לרשימה? הציעו את רעיונותיכם.
 3. לפעמים קיימת אי התאמה בין סולם הערכים האישי של בן אדם ברמה העקרונית לבין יישום הערך ברמה המעשית. הביאו דוגמאות, ונסו להסביר: מדוע קיים הפער?
 4. הערך יושר בכלל ורמאות במבחנים בפרט הם דוגמאות בולטות לאי התאמה בין רמת ההצהרה להתנהגות. מדוע נוצרת אי התאמה זו? הביאו דוגמאות.
 5. המנחה יקרא באוזני המשתתפים את הקטע הבא:

כולנו עוטים מסכות במידה זו או אחרת. ישנם אנשים שמשחקים יותר את "המשחק החברתי" ויש אנשים יותר אותנטיים... יש אנשים שיותר מודעים לכך שהם עוטים מסכה ויש אנשים שהמסכה שלהם הפכה להיות היא עצמם... חלק מהמסכה הוא העצמי החברתי של האדם, ובמקרים אחרים המסכה היא אמצעי להרשמת הזולת...

(על פי ד"ר גידי רובינשטיין, "היש צוהלת ושמחה כמוני מסיכה - מבט שני")

- האם השימוש במסכות מאפשר "לחיות בשלום" עם אי התאמה בין סולם הערכים האידיאלי לבין שמירה על ערכים במובן המעשי? נמקו.
- 6. מה קורה כשיש ערכים שמתנגשים, כפי שקרה בסיפורו של רב טביומי, שבו ערך הצניעות וערך היושר לא עלו בקנה אחד?
- 7. מה ניתן לעשות על מנת לחזק את ערך היושר בהקשר של בחינות? הציעו רעיונות.

ישר את עצמך!

קרא את השאלות שלפניך וסמן בכל אחת, כיצד תנהג.

1 בדרכך הביתה נכנסת לסופר השכונתי וקנית פחית. כשהגעת הביתה שמת לב כי הקופאי החזיר לך עודף ובו שקל וחצי יותר משהגיע לך. כיצד תנהג?

- א. אחזיר את הכסף.
- ב. אין לי כוח ברגע זה, כשאעבור שם בפעם אחרת אחזיר.
- ג. לא נורא. זה סכום נמוך. הקופאי ודאי לא ירגיש.

2 המורה יצאה בסוף היום מן הכיתה ושכחה על השולחן את מחברתה ובה הצינונים שלך ושל חבריך לכיתה. אתה סקרן לדעת מהם ציוניך וציוני חבריך. כיצד תנהג?

- א. אציץ במהירות במחברת ואראה את ציוני (מה אכפת לה?).
- ב. אתעלם.
- ג. אחזיר אותו למורה מיד.

3 במתנ"ס נערכת תחרות ציורים לכבוד יום העצמאות, והפרס הראשון הוא 3000 ש"ח. אתה זקוק מאוד לכסף. כיצד תנהג?

- א. אבי, שהוא צייר במקצועו, יצייר לי.
- ב. אעתיק מאיזה ספר ישן, ואם אזכה אשתוק.
- ג. אצייר לבד, מה שיהיה – יהיה.

4 שאלת מחברת מחבר ולצערך היא אבדה לך. כיצד תנהג?

- א. אומר שהחזרתי מזמן.
- ב. אעתיק מחבר אחר את הכתוב למחברת חדשה, ואספר איזה סיפור שיסביר את העניין.
- ג. אודה, אתנצל ואברר כיצד ניתן לפצות.

5 המורה נכנסת לכיתה ושואלת "מי לא הכין שיעורי בית?" אתה לא הכנת, ואין זו הפעם הראשונה שלך. כיצד תנהג?

- א. לא אצביע.
- ב. אצביע נמוך. בתקווה שהמורה לא תבחין בי.
- ג. אצביע גבוה ומיד.

6 מצאת בחצר בית הספר שטר של 200 ש"ח. כיצד תנהג?

- א. אקח אותו לעצמי ללא היסוס.
- ב. אתלה מודעה לשלושה ימים ואז אוריד אותה.
- ג. אתלה מודעה ואבדוק כל יום, עד שיימצא בעל האבידה.

7 לאחר מספר אזהרות המורה החליטה שהתנהגותך עברה כל גבול ושלחה מכתב להורים באמצעותך. אתה יודע שהורייך יכעסו מאוד. כיצד תנהג?

- א. אזיין את חתימת הורי.
- ב. אגיד למורה ששכחתי למסור את המכתב או שהוא אבד לי.
- ג. אמסור להורי את המכתב ואבטיח להשתפר בעתיד.

8 אתה מוריד להיט חדש מרשת האינטרנט. כיצד תנהג?

- א. איעזר בכל תוכנה אפשרית כדי לעקוף את ההגנות.
- ב. אשתדל למצוא הורדות חינוכיות.
- ג. אשלם את הסכום הנדרש להורדה.

9 ניגשת למבחן הקבוצות במתמטיקה לקראת השנה הבאה ולמדת רבות למבחן זה. את כל השאלות אתה יודע מלבד אחת. כיצד תנהג?

- א. אעתיק מחבר.
- ב. אנסה בכל זאת להתמודד לבד, ורק אז אבקש "עזרה" מחברי לספסל.
- ג. אשאיר את התרגיל לא פתור.

10 חברה סיפרה לי סוד מאוד חשוב והבטחתי לה לא לספר לאף-אחד. למחרת חברה אחרת לחצה עליי לגלות לה את הסוד. מה אעשה?

- א. כמובן שאספר לה, לא נורא לספר רק לחברה אחת.
- ב. אתלבט מאוד אם לספר, אך בסוף אספר עם נקיפות מצפון.
- ג. ברור שלא אספר, הרי הבטחתי לה והבטחות צריך לקיים.

11 עם יד על הלב - כיצד מלאת שאלון זה?

- א. סימנתי בכיף, מה זה משנה?
- ב. השתדלתי, אבל לפעמים חיפפתי.
- ג. סימנתי בדיוק את מה שתקף לגבי.

ענה לאחר מילוי השאלון:

- א. מהו הערך המרכזי שבא לידי ביטוי בשאלות?
- ב. עד כמה הינך אדם ישר? סמן

נספח מס' 2 - כרטיס משימה זוגית

משתתפים יקרים!

אנא הסירו את המסכות שלעיניכם.

שאלות לדין:

1. מה הרגשתם בעת מילוי השאלון בשעה שמסכה לעיניכם?
2. האם למדתם דבר מה על עצמכם בעקבות שאלון זה?
3. אילו הייתם ממלאים את השאלון ללא מסכה, האם ניתן היה לצפות לתשובות אחרות? נמקו את תשובותיכם.

סולם ערכים

1. לפניכם ערכים, גזרו אותם לכרטיסים וחלקו אותם לערכים דתיים-מוסריים, ערכים חברתיים וערכים מדיניים. בכל קבוצה דרגו את הערכים על פי רמת חשיבותם בעיניכם.
2. בחרו נציג שיציג בפני המשתתפים במליאה את סדר הערכים בסולם הקבוצתי שיצרתם וינמק את הדירוג.

אחריות	עבודה	אמונה דתית	סדר
חברות	חירות (חופש)	ציות לחוק	סלחנות
הצלחה	יושר	כבוד	שאפתנות
נתינה	צניעות	חריצות	אמת
דבקות במטרה	הגינות	שוויון	ביטחון
לימוד תורה	צדק	דייקנות	משפחה
טוהר הבחינות	הערכה	אהבת הארץ	אחדות

• מקום ששמו אמת •

רב טביומי נקלע לאותו מקום ששמו אמת ולא היו משנים בדיבורם שם ולא מת איש משם לפני זמנו. נשא אישה מהם והיו לו ממנה שני בנים. יום אחד ישבה אשתו והייתה חופפת ראשה. באה שכנתה והקישה בדלת, חשב שאין זה דרך ארץ ואמר לה שאיננה כאן. מתו לו שני בניו.

באו אנשי העיר לפניו ושאלו: מה זה?

אמר להם: כך היה מעשה.

אמרו לו: בבקשה ממך, צא ממקומנו ולא תגרה בהם את המוות באותם אנשים.

(סנהדרין צז, ע"א)

שאלות לדיון:

1. הביעו את דעתכם על רב טביומי, "גיבור" הסיפור שלפנינו. האם הוא איש דובר אמת או שקרן, או לעתים כך ולעתים כך? נמקו את תשובותיכם.
2. בסיפור שלפנינו ישנה התאמה מוחלטת בין רף גבוה מאוד של ערך האמת לבין ביטוייה המעשיים והגמול.
מה ניתן ללמוד ממסר זה על סולם הערכים בעיר ששמה "אמת"?
3. היכן הצבתם על הסולם את הערכים "יושר" ו"טוהר הבחינות"? מדוע?
4. מה ההשלכות של דירוג זה על הערכים האחרים בסולם?
5. העלו רעיונות מעשיים אשר עשויים לקדם ולקרב אותנו אל מציאות שבה יש התאמה בין הערך יושר ברמתו העקרונית לזו שבמעשה.

זרקור - טעם ההסתתרות מאחורי המסכות בפורים

וזכרם לא יסוף מזרעם - אפילו בזמן שכל המועדים

יתבטלו, פורים לא יתבטל, שנאמר "וזכרם לא יסוף מזרעם".

משל לשני בני אדם שנצטוו להכיר אנשים בלילה. האחד הדליק נר והביט בפני האנשים לאור הנר כדי להכיר את פניהם. לשני לא היה נר, ומכיוון שהיה מוכרח להכיר את האנשים, אימן את עצמו להכירם בטביעת עינא דקלא (טביעת העין של הקול). ונמצא, לענין הברירות

והבהירות הראשון עדיף מן השני, שהרי הכרת אדם בחוש הראיה היא יותר ברורה מאשר הכרת אדם בחוש השמיעה. אבל לעומת זאת, יש לשני עדיפות על הראשון, שהוא סיגל לעצמו כישרון חדש של הקשבה לקולות בני אדם. והראשון אשר השתמש בנר, חסר לו כישרון זה של הכרה על ידי חוש השמיעה. ונמצא דאחר כך, לכשיעלה עמוד השחר, והראשון יכבה את נרו, דשרגא בטיהרא מאי אהני (נר בצהרים מה מועיל?), כל הכוחות שנתנה לו עבודתו בלילה לאור הנר, מיותרים הם עכשיו. אבל לעומת זאת, השני, נהי דעכשיו גם הוא מכיר את האנשים, מכל מקום כוחות השמיעה וההקשבה שיצרה בו עבודתו בחושך, לעולם נשארים קניין בנפשו... ונמצא דיש שני מיני הארות...

ועדיפותו של פורים היא דווקא על ידי ההארה המתנוצצת גם בחושך. וכשם שהכוח המורה לאדם דרכו גם בתוך החושך יש בו עדיפות לגבי אור סתם, כמו כן אותן פניני הדעת המתנוצצות בתוך האי דעת של ה'עד דלא ידע' יקרות הן ביותר.

(פחד יצחק, ענין לד')

בעיניים, וראייה זו, היא מופת שלא ניתן להכחישו. את נס פורים, אשר לכאורה אינו חורג ממהלך רגיל של פוליטיקה והוא מוסתר ונעלם בתוך המגילה שכל כולה נעדרת שם שמים, אי אפשר לראות - צריך להקשיב לו.

זהו סודן של מסכות הפורים. כשאדם נכנס לחדר המלא במכריו, מיד כשרואים את פרצופו, יודעים מיהו. אולם אם ייכנס עם מסכה, אזי חייבים להקשיב לקולו כדי לדעת מיהו, ואם יעוות את קולו, יצטרכו להקשיב לתוכן דבריו כדי לזהותו, וכך ככל שהאדם יסתיר יותר, יתחפש יותר, כך יאלץ הוא את מכריו להתבונן בו באופן עמוק יותר, פנימי יותר.

(מעובד על פי "פורים חג גלות", הרב איתמר אלדר, ישיבת הר עציון, בית המדרש הווירטואלי, <http://www.etzion.org.il>)

ר' יצחק הוטנר זצ"ל הידוע בכינוי "הפחד

יצחק", מחשובי המנהיגים היהודים בארה"ב במאה העשרים, מסביר את חשיבותו של חג הפורים, אשר בשונה מן המועדים האחרים אינו עתיד להתבטל, בעזרת משל לאור הנר ולחשיכה. ה"פחד יצחק" מלמדנו על ההקשבה הפנימית הנחשפת דווקא בזמן ובמקום של חשכה, דווקא בהסתרה. הראייה היא נס - אור הנר מאיר באור גדול, ואילו באפילה יש העדר והסתתרות של הנס ואנו נזקקים להקשבה כדי להבין את עומק הדברים. אולם, בסופו של חשבון, ההקשבה הפנימית ערכה רב יותר מן הראייה. ההקשבה יוצרת מפגש עם הנצח, עם הבלתי חולף. מגע עם הפנים שאותו הראייה איננה יכולה לראות ואף מפריעה היא לראותו, וכך כותב הרב הנזיר:

את הניסים הגדולים של יציאת מצרים, של קריעת ים סוף, של מעמד הר סיני - רואים

